

FORMAREA UNUI SAVANT: ANII DE ÎNVĂȚĂTURĂ ȘI EDUCAȚIE AI PROFESORULUI LIVIU SOFONEA

Horia Salcă

Dr.Ing., or. Brașov, România

„Lemn bun ori lemn rău, aceeași cenușă, dar nu aceeași flacără”

(Țăran muntean)

Introducere¹

Liviu Sofonea (17 aprilie 1932, Petroșani – 26 ianuarie 2020, Sibiu) a fost un matematician, fizician, istoric și filosof al științei și tehnicii, enciclopedist și rafinat om de cultură român. Doctor în Fizică Teoretică (Cluj-Napoca, 1974) și doctor în Istoria și Filozofia Științei (București, 1986), a desfășurat o carieră universitară la Petroșani și Brașov. Având o figură când hâtră, când transportată, cu o aură einsteiniană, rămâne de neuitat. În ciuda ocaziilor – nu puține – de a rămâne în străinătate, a ales să își ducă existența și să își continue activitatea în România, în vremea de tristă amintire a comunismului: *Nu-i de stat, dar unde-i de mers?! spunea câteodată prietenilor curioși*². Poetul sibian Radu Vancu relatează: „*Îmi vine în minte ce mi-a povestit cândva profesorul Sofonea: decis să fugă, cândva, în anii '80, din țară, a trecut pe la mormântul bunicului său, ca să-și ia rămas-bun. Și a văzut că pe cruce stătea scris: „Aici odihnește Dionisie Sofonea, care a înmormântat trei neveste: pe...” și urmau numele*”. Cum, și-a zis atunci profesorul,

¹ Acest șapou a mai apărut într-o primă formă la Întâlnirea Filialei Brașov a CRIFȘT la Sibiu «*Omagierea Prof. univ. dr. dr. HC. Liviu Sofonea, Presedinte al Filialei Brașov a CRIFȘT la 85 ani*», 20 aprilie 2017, Restaurant „Doina”, Sibiu, iar ulterior, la solicitarea prof. dr. Nicolae Bulz, publicată pe blogul personal: *Liviu Alexandru Gheorghe Sofonea sau delirul profetic. Notă pentru o biografie*, <http://horia-salca.blogspot.com/2017/04/liviu-alexandru-gheorghe-sofonea-sau.html>, iar ulterior a deschis lucrarea prezentată la ediția de anul trecut a Simpozionului

² Mărturie a inginerului constructor brașovean Tiberiu Cârstea, care la începutul deceniului al optulea al secolului trecut a fost o vreme destul de aproape de L.S., participând alături de acesta la câteva deplasări peste hotare.

„Taica a rezistat aici preț de trei căsnicii, și eu să fug din țară de frica lui Ceaușescu?” Și a rămas³.

Înzestrat cu o uimitoare bucurie de a trăi, cu o sete de cunoaștere nestăvilă, cu o inteligență strălucitoare și cu o exuberanță vecină delirului cu valențe profetice, cu un umor sănătos și cu o putere uimitoare de a călători în jurul globului, solitar și aproape complet lipsit de mijloace, a fost privit de foarte mulți: cunoscuți, studenți, colaboratori și prieteni, ca o legendă vie. Evident, invidiile și răutățile nu l-au ocolit; ba dimpotrivă. Înarmat cu solide cunoștințe teoretice, acasă în relativitate, mecanică cuantică ori cosmologie, cu o inteligență metodologică, Liviu Sofonea a fost un pasionat al tuturor domeniilor cunoașterii, trecând cu lejeritate de la bozoni la *Pluta Meduzei*, de la energia tahionică la rezistența anticomunistă din Munții Făgărașului, învărtind cu lejeritate relatări despre viețile și lucrările unor savanți, filozofi, artiști, scriitori și chiar politicieni celebri, fără a rămâne la simple cronologii, ci plasându-se deasupra prin interpretarea și valorizarea lucrurilor.

Pentru mine, se aseamănă foarte bine cu Petre Țuțea (pe care, de asemenea, l-am cunoscut și întâlnit): amândoi *maestri ai dialogului socratic între știință și spiritualitate*⁴, cvasi-asceti, unul de la înălțimea unei suferințe personale în temnițele comuniste, altul din mai marele lagăr pe care l-a reprezentat România comunistă⁵, cu formații diferite, dar cu aceeași viziune mistică a umanității. Nu intenționez prin acest scurt memento să-i immortalizez ideile și geniul, ci doar să schițez un portret sumar al omului Liviu Sofonea, mare promotor al istoriei și filozofiei

³ Radu Vancu, *Un interviu inedit*, cu corectura mea, R.V. referindu-se eronat la tatăl și nu la bunicul lui L.S. <https://bibliotecadepoezie.wordpress.com/category/1-supliment-bdp/nr-09-radu-vancu-din-august-2009/>.

⁴ Expresia este folosită de Alexandru Popescu-Prahovara în articolul *Petre Țuțea: Science as Doxology. A Romanian Master of the Socratic Dialogue between Science and Spirituality*, în *Transdisciplinary Studies*, no. 1(2011), pp. 157-168, Curtea Veche Publishing, Bucharest, 2011.

⁵ „Nu am fost în cazematele, în buncărele gulagului, dar am fost în curtea lui!” era expresia consacrată a lui Liviu Sofonea (apare ca atare și în Liviu Sofonea – „carte vie”, în proiectul „*Human Library: the rest is history*”, Brașov, 2014, înregistrarea pe https://www.youtube.com/watch?v=XZ_K-S5Qmpo).

științei și tehnicii în România, neobosit conferențiar și *globetrotter*, proiectant al unor interesante și necesare muzeizări în spațiul românesc.

Îi aduc astfel un pios omagiu și împlinesc și un *legat* al lui Liviu Sofonea, care s-a îngrijit în ultimii ani să îmi relateze episoade ale vieții sale – *cuante de memorie și scintilații de conștiință* – și să îmi furnizeze frecvent câte un *sufertaș* sau o *capsulă a timpului* (așa numea pachetulul cu pliante din locurile, pe care le-a vizitat în perioada de la ultima întâlnire, documente, publicații, copii ale lucrărilor prezentate la diferite conferințe și congrese și manuscrise personale, pe care mi le aducea în mod constant) pentru un anume *repositorium* sau *relicvarium* privind viața și activitatea sa. Mi-a spus: „*poate cândva vei găsi de cuviință să scrii un articol despre mine, dacă vei socoti că merită*”!⁶ S-a bazat într-o oarecare măsură și pe memoria mea și de aici derivă unele dintre lacunele acestei acțiuni întreprinse în amintirea sa. Partea cea mai grea a acestui demers s-a dovedit a fi, însă, colectarea titlurilor cărților și articolelor sale, multe dintre acestea fiind risipite în proceedings-uri, volumele unor conferințe, reviste, cărți ș.a. Aduc mulțumiri celor doi nepoți de frate, Victor Sofonea Jr. și Mircea-Traian Sofonea, în mod cu totul deosebit acestuia din urmă, care au avut solitudinea de a răspunde unor necunoașteri sau nelămuriri de-ale mele, mai ales în ceea ce privește familia, dar *a și mobilizat aproape întreaga planetă* pentru a lămuri aspecte familiale și astfel am ajuns la un posesor de documente și informații valoroase, Șerban Centea din Montreal, văr al profesorului Sofonea, apoi Adrian Sofonea, Alexandru Damian, amândoi din București, cărora le adresez gratitudinea mea sinceră. Nu în ultimul rând, mulțumiri domnului profesor Nicolae Bulz, care a redactat, de azi pe mâine, un micro-documentar cu lucrările și activitățile, la care a fost părtaș cu Liviu Sofonea (este, de altfel, singurul dintre colaboratorii de dată mai recentă, care a înțeles să răspundă solicitărilor mele)⁷.

⁶ A se vedea și Horia Salcă, *Introducere*, în Liviu Alexandru Sofonea, *Homo Volans. Comentarii la o carte scrisă de Horia Salcă*, Editura Sânziana, București, 2020, ISBN 978-606-8747-13-2, pp. 5-6.

⁷ Spuneam mai sus că pe Liviu Sofonea *invidiile și răutățile nu l-au ocolit*, iată că și memoria sa îmi pare a fi cumva supusă unor încercări de ocultare... Prefer să cred că îmi

Ca metodă de lucru, am ales să îi dau cuvântul lui Liviu Sofonea, acolo unde s-a exprimat deja – *să comunice și să se comunice* – sau unora care au petrecut incomparabil mai mult timp alături de el, pentru a păstra o formă cât mai autentică, netrecută prin filtrul judecății personale sau victimă a coloraturii afective. Dacă există lacune, interpretări eronate sau chiar greșeli mai grave, mi le asum în totalitate. Rog pe toți aceia, care vor găsi de cuviință să aducă corecturi, completări sau chiar ajustări ale textului, să nu ezite să o facă la adresa de e-mail special creată în acest scop: sofonea@yahoo.com.

Anii de învățătură

În 1872, s-a deschis la Petroșani prima școală de stat, după ce, cu doi ani mai devreme, se înființase o școală germană, pentru copiii muncitorilor colonizați aici, pentru a lucra în mine. Aceasta va deveni *Școala primară Nr. 1* și va lua numele fostului prim ministru liberal Duca. În 1935, s-a decis construirea unui nou sediu, iar inaugurarea oficială a avut loc în 9 noiembrie 1936⁸. Liviu Sofonea a urmat *Școala primară Nr. 1 „I. G. Duca”* din Petroșani, în noul sediu și apoi *Liceul Teoretic Mixt* din Petroșani, redenumit de comuniști (spre finalul studiilor sale) *Școala Medie Mixtă Nr. 1* Petroșani. Se impune ca elev eminent, respectat deopotrivă de colegi și profesori. Premiile întâi veneau firesc, dar nu reprezentau o preocupare pentru el, ci cunoașterea era miza. Învăța de multe ori în contratimp cu programa școlară: când înaintea ei, când în urmă, după cum simțea interes și găsea timp.

Printre colegii de clasă îi menționa mai des pe: Ștefan Hrisanide, ajuns medic și cercetător de medicină veterinară în Olanda, la Haarlem; Ioan Todea, devenit inginer minier și plecat în Germania, la Offenbach (după ce satul său, Câmpu lui Neag a fost demolat de comuniști, în anii '80); Ilie Moruș, ajuns profesor de istorie și cercetător la Biblioteca Județeană din Brașov; Ioan Blaj, profesor la Universitatea din Brașov. Colegi de liceu i-au mai fost dirijorul Ludovic Bacs, regizorul Lucian

sunt adresate și că numai faptul că eu am luat inițiativa acestei aventuri intelectuale – deloc ușoară – de reconstituire a memoriei profesorului a deranjat.

⁸ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Petro%C8%99ani>.

Giurchescu, chimistul academician Alexandru T. Balaban (mai mari) sau pianistul și compozitorul Alexandru Hrisanide (fratele lui Ștefan, ajuns și el la Haarlem, în Olanda).

Elocvent pentru firea studioasă a lui Liviu este un episod de la liceu: profesorul de geografie, vorbind despre *Arhipelagul Polinezian*, le spune elevilor că acesta reprezintă o zonă desfășurată pe o suprafață de peste 50 milioane km² din Pacificul de Est, presărată cu numeroase insule sau grupuri de insule, peste 1000 la număr. Și lansează o provocare: acela dintre elevi, care va reuși să învețe *pe deasupra* numele a o sută de insule primește media 10 pentru întregul an și este scutit de a mai participa la orele de geografie. Elevul Sofonea ridică mâna și spune: „*eu știu mai mult de o sută!*”! Mirat, profesorul deschide atlasul și îl invită să spună, Sofonea recită, profesorul verifică atent corectitudinea numelor, iar colegii de clasă numără în cor. Fără infatuare, dar sigur pe el, Sofonea înaintează, tensiunea profesorului crește, iar clasa este în extaz: ... „48!”, „49!”, „50!”, ... „96!”, „97!”, „98!”, „99!”... „100!” și dă să continue, dar profesorul nu mai rezistă, apucă catalogul și iese în fugă, urlând: „*Opriți-l, că o să înnebunească!*”.

Profesorul său favorit din anii de liceu este, fără îndoială, cel de istorie: Ilie Preda Mosaic⁹, *Moșicul*, cum îl numeau elevii: „*A fost printre puținii mei mentori (cred că a fost și mentor al altora): din perioada de liceu, de studenție și mai târziu, când am fost asistent, respective, lector la Institutul de Mine din Petroșani, apoi la Institutul Politehnic Brașov,*

⁹ Folosesc aprecierea istoricului, arheologului, epigrafistului și paleografului Ioan Piso (și el elev al acestui profesor): „Exista pe-atunci la Petroșani un erudit cum nu-mi va mai fi dat să cunosc, Ilie Preda Mosaic. Era fiu de momârlan (așa se numesc băștinașii din Valea Jiului, în majoritate ciobani), iar de copil citea autorii latini. Când tatăl său îl trimitea cu oile la munte, avea întotdeauna un Virgiliu în traistă. A studiat istoria și limbile clasice la București și la Roma, iar în anii '50 era rău privit de organele de represiune comuniste. Cunoștea șapte limbi, iar părinții mei m-au dat pe mâna profesorului Mosaic. Când făcea cu mine interpretări din Eminescu, pe masă se aflau Sappho din Lesbos, Horațiu, Goethe, Schopenhauer și Upanișadele, într-o traducere în limba franceză. M-a învățat să citesc curent în limba latină, apoi m-a învățat, pe baza capodoperelor literare, franceza și italiana. Limba greacă am învățat-o singur, după ce tatăl meu mi-a cumpărat un manual și un dicționar”.

<http://ziarero.antena3.ro/articol.php?id=1268291771>.

din care a generat Universitatea din Braşov. A fost atent la toate trecherile-petrecerile mele importante prin viaţă şi m-a sfătuit, m-a muştrat, m-a încurajat. În anii zbuciumatei mele studenţii, în care viaţa mea se împărţea între frecventarea şcolii, studiu individual, îndoctrinări intra- şi extra-şcolare (informări politice şi alte forme de terorism comunist), disponibilitatea de a lua parte la acţiuni politice, care nu s-a putut actualiza, îl vedeam mai rar pe profesor (în vacanţe, în scurtele vizite „în Vale”); şi regretam»¹⁰. Sofonea amintea cu gingăşie şi de soţia acestuia, frumoasa şi nobila profesoară Maria Fildan Mosaic, de ştiinţe naturale, moldoveancă, de copiii Doina şi Mircea...

În vacanţele de vară ale anilor 1948 şi 1949, petrecute la Drăguş, este implicat de unchiul Gheorghe, *badea Gheorghe*, fratele tatălui, însă fără ştirea părinţilor, în furnizarea unor provizii – merinde, îmbrăcăminte şi veşti – luptătorilor din Munţii Făgăraşului, conduşi de Ion Gavrilă-Ogoranu¹¹, printre care şi Remus Sofonea, *neam, dar nu rudă* (neamuri din obştea rurală, gentilică¹²), fiul lui Ion Sofonea, poreclit Căpraru. Mi-a spus cândva: „Băiete, acum înţelegi de ce aceştia sunt cei mai înalţi munţi ai ţării?”, iar eu îmi aminteam spusele lui Ion Gavrilă: „*Munţii României au fost întotdeauna în aceleaşi locuri, dar numai unii s-au încumetat şi au luat armele în mâini să lupte pentru Neam şi Dumnezeu!*”

Este un episod mai puţin cunoscut din viaţa sa de sprijinire a rezistenţei anticomuniste, un act de mare curaj, lipsit de orice coloratură politică, care se va repeta peste ani în zona Văii Jiului. Prima opţiune profesională a copilului, fascinat de personalitatea părintelui său, a fost aceea de a-i călca pe urme şi a deveni el însuşi medic. O întâmplare avea să-l deturneze de la această cale. Nu am reţinut anul, dar este probabil că

¹⁰ Liviu Sofonea, *Amintindu-mi de profesorul Ilie Preda Mosaic*, lucrare comemorativă amplă, dactilogramă, în posesia mea (H.S.), nu am cunoştinţă să fi fost publicată undeva, f.a., 67 p., p. 18.

¹¹ Vezi şi infra p. M. Sofonea, *Amintiri...*

¹² *Toate familiile derivând dintr-un acelaşi strămoş purtau acelaşi „nume de neam”, precum „Tătarii”, „Fogoroşii”, „Rogozarii”, „Sofonarii”, „Codrenii”... H.H. Stahl, op. cit., p. 125.*

s-a petrecut pe la începutul celui de-al Doilea Război Mondial: un accident la una dintre mine, Petrila, zicea Liviu Sofonea, a făcut multe victime, iar răniții erau aduși continuu la spital (menționez că la minele de cărbuni aceste accidente sunt frecvente nu atât din pricina prăbușirilor, cât din aceea a acumulării de gaze, în mod obișnuit metanul, fapt care conduce la explozii). Medicul de gardă, depășit de situație, a început să strige: „*Matei! Matei! Aduceți-l degrabă pe Matei!*” Doctorul Sofonea s-a înființat imediat la spital și a început, cu calm, obișnuit cu carnea vie de pe front, dar și din alte explozii miniere, să taie, să curețe, să oblojească, să spună vorbe de alinare, să injecteze calmante și să-i îndrume pe cei câțiva infirmieri și voluntari. Celălalt medic părea mai departe pierdut, iar toată responsabilitatea trierii, distribuirii răniților și coordonării fluxului de oameni era pe umerii unei călugărițe catolice, *sora Consuelo*, vizibil marcată, dar fără să-și piardă cumpătul nici măcar o clipă. Copilul Liviu își urmase tatăl la spital, în urma alertei prin curier, mânat de curiozitate, însă, ceea ce a văzut a depășit orice așteptare din partea sa și l-a făcut s-o ia la sănătoasa: „*Atunci mi-am dat seama că nu pot fi medic; pentru mine, medicina nu este o profesie, ci o vocație și, asemenea călugăriei, cere o dedicație totală, de care eu nu sunt capabil! Mirosul de sânge și carne arsă, imaginea acelor nenorociți și a surorii Consuelo, care coordona totul, mă bântuie și acum!*”

Profesorul Mosaic, exigent cu sine și cu elevii săi, i-a stârnit pasiunea pentru istorie: *creșterea în conștiința mea a iubirii pentru Istoria adevărată*¹³ și a pus în mâinile elevului Sofonea cărțile unor autori de prestigiu, chiar și ale unora condamnați de *inchiziția comunistă*: Montesquieu, Machiavelli, de Tocqueville, Unamuno, Santayana, Ortega y Gasset, Spengler, Papini ș.a.. Pe unele le-au citit chiar împreună, pe toate le-au discutat și analizat. De la mentorul și profesorul Ilie Preda Mosaic, care era: creștin, umanist, dascăl și cetățean, a învățat un dicton, care-l va însoți de-a lungul vieții: *Conștiința generează memoria, iar memoria susține conștiința*, dar și principiile muncii intelectuale: să îți disciplinezi munca, să nu îți irosești energiile, să îți definești țelurile, să

¹³ Idem nota 95, p. 12.

îți clarifici prioritățile, să perseverezi și să îți îngrijești/înnobilezi exprimările¹⁴. Pe urmele acestui dascăl a călcat elevul Liviu, învățând cu plăcere și limbi străine; eminentul reprezentant al lui *homo didacticus* și pedagogul de vocație Mosaic, fiul de țăran din Lonea, cunoștea foarte bine: latina, elina, germana, franceza și italiana și își apropiase și: engleza, maghiara și rusa! Liviu termină liceul cu media 10, iar la probele de bacalaureat (în număr de 11) ia, de asemenea, numai note de 10.

În imposibilitatea de a urma studii de filozofie, cum și-ar fi dorit, datorită restrângerii sferei acesteia aproape exclusiv la materialismul dialectic marxist, în plin stalinism: „*am vrut să fac filozofia științei, dar totul era otrăvit de bolșevism*”¹⁵, optează pentru fizică, *știința rector*. Începe, în 1951, Facultatea de Matematică și Fizică a Universității din București, care purta la vremea aceea numele lui C.I. Parhon, Secția Fizică, unde are printre colegi, în promoția supranumită *Elada*, pe: Lidia Stăniloaiie, fiica teologului Dumitru Stăniloaiie, viitorul matematician renumit Ciprian Foaiaș, Victor Eftimiu, fiul poetului omonim, Marius Stoka, remarcabil trigonometrist mai târziu¹⁶ și pe *gingașul* Nicolae Ionescu-Pallas, care îi va rămâne cel mai apropiat colaborator și prieten de-a lungul vieții, iar printre profesori pe: Horia Hulubei, Șerban Țițeica, Valer Novacu, Mircea Herovanu și puțin pe Dan Barbilian.

Ostracizat de regim, dar și dificil de urmărit în prelegerile sale, Dan Barbilian/Ion Barbu nu se prea bucura de audiență între studenți, situație lămurită întrucâtva de profesorul Dragoș Vaida, fost student și exeget al operei matematice barbiliene: „*Nu aș spune că materia era parcursă, ci că anumite capitole erau descifrate, într-un exercițiu de gândire*”¹⁷.

¹⁴ Ibidem, pp. 1-2.

¹⁵ Idem nota 42 de verificat!.

¹⁶ Încă îl mai consider un fel de Grigore Gheba al trigonometriei, pentru culegerea din 1975, cu M. Raianu și E. Mărgăritescu coautori (n. H.S.).

¹⁷ Dragoș Vaida, *Dan Barbilian – Ion Barbu (1895-1961): Începuturi ale filozofiei și istoriei matematicii în România*, în *The 30th Annual Congress of the American Romanian Academy of Arts and Sciences (ARA). Proceedings*, p. 8-10.

Altfel spus, Barbilian *nu știa, ci căuta* lucrul pe care să-l spună¹⁸. La cursul său din seria respectivă se prezentau doar doi studenți: Liviu Sofonea și bucovineanul Eddie Seidel. Cum amândoi știau germană, Barbilian cerea îngăduința și se bucura să poată ține cursul în această limbă, care îi aducea pesemne aminte de anii de studii de la Göttingen, Tübingen și Berlin și de povestea sa de dragoste (căci soția sa, Gerda, era nemțoaică!).

Relațiile au rămas excelente între (fostul) student și marele Barbu, vizitele acasă la profesor, în Cotroceni, aproape de *drumul sării*, care trece prin Măgurele, devenind o obișnuință. Am mers în 2005 să îmi arate casa lui Ion Barbu, pe str. Doctor Carol Davila nr. 8, și mi-a relatat două întâmplări. Prima se referă la ultima vizită făcută lui Barbu, unde, la etaj, acesta lucra la o traducere din engleză a poeziei *The Raven* a rătăcitului geniu E.A. Poe: cu o mână la spate, plimbându-se cu pași apăsați de-a lungul biroului său, marcând cadența cu bastonul, poetul și matematicianul recita propria traducere din engleză, rugându-l pe fostul său student să își spună părerea (mă tem că această traducere poate fi pierdută sau adânc îngropată între manuscrisele barbiene)¹⁹.

După mai bine de două decenii, vizitând casa memorială a lui Poe din Spring Garden, lângă Philadelphia, în Pennsylvania, în zori de zi, muzeul fiind închis la acea oră, Sofonea s-a așezat rezemat de coloana de bronz, în vârful căreia stă un corb gata să-și ia zborul. Cum moțăia el acolo, o doamnă l-a deșteptat: „*Ce faci aici?!*” „*Vreau să vizitez muzeul!*”²⁰ „*Se va deschide peste zece minute, la ora 9!*”. Peste zece minute, aceeași doamnă, îmbrăcată *vintage*, cam ca pe timpul vieții

¹⁸ Horia Salcă, *44 de ani de la moartea lui Dan Barbilian/Ion Barbu. Matematicianul ca istoric și filosof al științei*, în *Hermeneutica Historiae et Philosophiae Technicae*, Liber III, Anno 2005, Editura Universității Transilvania, Brașov, ISBN 973-635-744-2, pp. 47-58.

¹⁹ Barbu nu era la prima traducere din engleză: Zaharia Stancu, în anii '50 director al Teatrului Național, dar un comunist mai de omenie, i-a comandat o traducere din Shakespeare, *Richard al III-lea*, iar banii curgeau de la Stancu. Apud Vlaicu Bârna, *Între Capșa și Corso*, ed. a III-a rev., Polirom, Iași, 2014, ISBN 978-973-46-4567-1.

autorului lui „*Nevermore*” a deschis ușa muzeului și i s-a adresat: „*Muzeul este deschis, te rog să intri!*”! După turul muzeului, Sofonea cel matinal a fost îmbiat cu o cafea, pe care nu putea s-o refuze... S-a înflăcărat pe dată, *hesitating then no longer*, povestindu-i doamnei – custode al Muzeului E.A. Poe – despre un poet român (și matematician, pe deasupra) și chinurile tălmăcirii lui *The Raven* în limba română. Un an mai târziu, Liviu Sofonea avea să primească un volum de comunicări din Statele Unite, în care povestea efortului de traducere făcut de Ion Barbu, cu un amănunțit portret al acestuia, era prezentată de doamna custode, care nu se zgârcise nici la date despre adormitul de la baza coloanei, pe care adăsta corbul și despre taifasul cu acesta în muzeul din Spring Garden. A doua este legată de înmormântarea lui Barbilian. În curtea casei acestuia era o salcie pletoasă impresionantă, iar în momentul scoaterii sicriului din casă, cred că era pe 13 august 1961, pe o ploaie cu spume, un fulger a lovit salcia și a despicat-o, fără a răni pe nimeni, dar băgându-i pe toți cei de față în sperieți: *Let my heart be still a moment and this mystery explore*, ca să revin la Poe.

Dintre profesorii de la Fizică, mi-a vorbit adesea cu mare căldură de „*minunatul*” prof. dr. doc. Mircea Herovanu, profesor, om de cultură, patriot, savant, care l-a determinat să se înscrie la secția de Fizica atmosferei/Meteorologie, cu intenția de a studia Fizica teoretică/atmosfera înaltă și legătura cu astrofizica. Lucrarea de licență, cu titlul „*Structura atmosferei înalte*”, a fost o amplă tratare a fizicii atmosferei înalte, de aproximativ 150 pagini. Se considera răsplătit de prietenia, pe care acest intelectual de excepție i-a dăruit-o ca student și mult-mai-tânăr colaborator și de speranța de a-l păstra ca preparator sau asistent.

Herovanu a plecat din această lume, cu suferință, rapid, în plină maturitate a forțelor spirituale și intelectuale. Pe Liviu Sofonea regretul l-a însoțit toată viața! Alți profesori din timpul studenției evocați: „*La Facultatea de Fizică am audiat lecțiile unor profesori remarcabili, cu*

²⁰ Îmi imaginez un Sofonea buimac de somn răspunzând: "*Sir,*" said I, "*or Madam, truly your forgiveness I implore;/ But the fact is I was napping, and so gently you came rapping*", cu vorbele lui Poe.

care am și dat examene: *Mecanică rațională*, titular Rudolf Voinarovski; *Mecanică analitică*, titular Octav Onicescu; *Teoria Relativității (Mecanica, Electrodinamica, Gravito-dinamica, Cosmologia)* nu erau incluse în aceste lecții și examinări; *Teoria Relativității restrânse* era o componentă importantă a *Electrodinamicii*²¹”.

A susținut examenul de stat în sesiunea iunie 1955 și a obținut următoarele calificative: Bazele marxism-leninismului – *Suficient*, Fizică teoretică – *Bine* și Lucrarea de diplomă (spec. Meteorologie) – *Foarte bine*, iar în 8 noiembrie 1956 i s-a eliberat Diploma nr. 58275. La absolvire, vrând să rămână în București și neavând buletin (după refuzul de a merge la nou-înființatul Institut de Fizică Atomică de la Măgurele), se înscrie la Matematică, cu scutire parțială de frecvență, datorită cursurilor comune ale celor două secții, care se echivalau. Și-ar fi dorit un an sabatic, în care să aibă în continuare bursă și statut de student – cum se întâmpla la marile universități ale lumii – dar nu era posibil în acea vreme cumplită, de *veninoasă zvârcolire stalinistă*. „*Voiam să rămân în București să obțin un postșor de asistent (preparator), ocupat ușor de cei cu origine sănătoasă*”²².

Pentru a se întreține cântă la vioară cu niște amici prin diferite cârciumi, efectuează diferite munci sezoniere, inclusiv descărcatul sacilor cu cartofi din vagoane, face figurație pe la diferite teatre, dă meditații de matematică și fizică. Ca student *etern-rebel, blatist și boem*, povestea că a fondat *Sindicatul Înfometaților și Asociația Osul și Pielea*, evocând foamea cumplită și solidaritatea studentească în fața acesteia, la cantina căminului studentesc din strada Matei Voievod, evocând sprijinul studenților de la Geologie și Filologie. O amintire dragă era aceea a cantinei de pe platforma Măgurele, pe care mi-a arătat-o în 2005, când am participat la Conferința Națională de Fizică (13-17 septembrie 2005)

²¹ Liviu Alexandru Sofonea, *Homo Volans. Comentarii la o carte scrisă de Horia Salcă*, Editura Sânziana, București, 2020, ISBN 978-606-8747-13-2, nota 98, p. 63.

²² Liviu Sofonea, *Amintindu-mi de profesorul Ilie Preda Mosaic*, lucrare comemorativă amplă, dactilogramă, în posesia mea (H.S.), nu am cunoștință să fi fost publicată undeva, f.a., 67 p., p. 32.

ocasionată de *Annus Mirabilis*²³, pe care împreună cu Ionescu-Pallas a botezat-o „*ciorbatronul de la Măgurele*”, locul unde se putea găsi pentru un student sau un profesor falit, poate și *blatist*, un *blid de zamă*.

Orientarea sa era preponderent spre Mecanica fluidelor, predată de acad. Caius Iacob, Mecanică teoretică, predată de acad. Victor Vâlcovici, Statistică matematică, predată de acad. Octav Onicescu, Geometrie diferențială, predată de acad. George Vrânceanu. A trebuit să se întrețină singur, tatăl său fiind cu domiciliu obligatoriu, supravegheat permanent de Securitate, la Petroșani. Nu a reușit să termine studiile de matematică, fiind nevoit să fugă din București în urma implicării în unele acțiuni studențești de solidarizare cu Revoluția din Ungaria. Mai avea de dat doar câteva examene și pregătise deja lucrarea de licență cu tema: „*Cosmologia bazată pe Teoria generală a relativității*”. Iată un scurt fragment în care povestește despre trecerea la Matematică și experiența unui examen cu viitorul său prieten bun, acad. Caius Iacob²⁴:

„După ce am absolvit secția de Fizică a Facultății de Matematică și Fizică a Universității din București, m-am înscris și la secția de Matematică, unde aveam statutul unui student care putea să aibă o frecvență redusă la cursuri și seminarii, care trebuia să dea unele diferențe (examene și colocvii la unele materii specifice incluse în specifica programă analitică a acestei secții) și să se prezinte la alte examene și colocvii din materii/specializări noi pentru mine, programate în anii terminali. Am audiat cursul de Mecanică: teoria clasică (newtoniană; analitică; relativistă), mecanica mediilor deformabile (elastice, fluide, plastice); în câteva lecții profesorul a prezentat magistral fundamentele Teoriei Relativității Restrânse/Generale; atunci am învățat Teoria Relativității Generale.

²³ Este vorba aici de centenarul publicării a patru articole ale lui Albert Einstein, în *Annalen der Physik*, despre: efectul fotoelectric, mișcarea browniană, relativitatea specială și echivalența masă-energie, care aveau să schimbe fizica pentru totdeauna.

²⁴ Idem, nota {A.S.7 bis}, pp. 62-66.

A trebuit să obțin și o echivalare a examenului la disciplina Mecanică – un examen foarte amplu, „greu”, pentru studenții fizicieni²⁵, pe care eu îl luasem cu brio cu câțiva ani mai înainte; profesorul mi-a citit cererea de echivalare, a surâs, m-a privit direct în ochi, a apreciat calificativele de la examenele de la Mecanică (Fizică, Analitică), dar nu mi-a semnat „suplica” imediat, scutindu-mă de acest examen, fapt pe care și eu, „ca orice student” îl doream. Am privit cu stăpânire de sine cum maestrul a pus deoparte cererea pe birou, deși eu, ex-studentul absolvent → neo-studentul, mă așteptam s-o semneze și gata! Să-mi treacă în index validarea unui examen echivalat!

Am dat un examen stricto sensu; mi-a dat un subiect cu mai multe puncte, dar nu din Teoria Relativității, ci din Mecanica fluidelor (o știam mai puțin de la Fizică: aveam unele cunoștințe de la Meteorologie; am aprofundat acest domeniu studiind tocmai cu cursul predat de marele mecanician); după ce eu m-am așezat în bancă să-mi pregătesc biletul, a plecat din sală doamna asistent Simona Pop, să-și țină seminarul, eu începusem să-mi pregătesc cu înfrigurare răspunsurile la subiecte; nu m-a lăsat singur decât câteva clipe, ci venind spre mine m-a întrebat de ce vreau să studiez și să absolv și Facultatea de Matematică; i-am spus: – „ca să rămân în București, domnule profesor! Se petrec lucruri mari în Lume, în țară, în Capitală”. În ochii profesorului lumina ce răspândea inteligență creștea torențial în intensitate. Mă asculta cu atenție: firește, eram convins că știe ce frământări sunt în lume și în București, chiar și în Universitate.

I-am șușotit, conspirativ: „Vom protesta în fața universității; vom contribui și noi la o schimbare; schimbarea sperată de multe conștiințe: era Revoluția din Ungaria/a Forradalom/ contra-revoluția din Ungaria/ – groaza comuniștilor!”

²⁵ La Facultatea de Fizică am audiat lecțiile unor profesori remarcabili, cu care am și dat examene: Mecanică rațională, titular Rudolf Voinarovski, Mecanică analitică, titular Octav Onicescu; Teoria Relativității (Mecanica, Electrodinamica, Gravito-dinamica, Cosmologia) nu erau incluse în aceste lecții și examinări; Teoria Relativității restrânse era o componentă importantă a Electrodinamicii (n. L.S.).

M-a ascultat atent: nu m-a îndemnat cu vorbe, ci cu privirea; deși eram doar noi doi în cabinetul de la etajul 3, unde era sediul catedrei de Mecanică teoretică. Eu eram fericit că puteam să-i spun ce simțeam eu și sute de colegi, oprimați și ei – ca majoritatea populației, – tovarăși, camarazi și frați, cu care țineam contacte scurte în așteptarea manifestării hotărâte tinerești, politice.

După ce am terminat ce aveam de spus, profesorul mi-a strâns mâna fără să-mi adreseze nici un cuvânt; m-a lăsat să-mi pregătesc răspunsul la examenul de diferență. Eu nu mă gândeam acum la subiecte, la soluțiile problemelor, la răspunsurile ce trebuia să le dau, ci – după scurta mea confesiune – la adunarea studenților ș.a. tineri, la demonstrația noastră pe bulevardele Capitalei. Nu mai gândeam ce vom păți, cum va fi înfruntarea cu durii păzitori ai ordinii, ci doar că vom ieși în stradă, vom protesta, vom manifesta și va începe și la noi mișcarea eliberatoare! Vom manifesta pentru libertate, în favoarea mulțimilor ce s-au răsculat în Ungaria și au dat jos, în Budapesta, semnele opresiunii! S-a întors în sală asistenta, domnișoara Simona Pop; profesorul putea să mă examineze legal; nu a făcut-o; a luat stiloul și a scris pe cererea mea de echivalare/examinare. „Se aprobă; cu nota 10 (zece)”. Simona Pop a aprobat hotărârea maestrului cu un surâs binevoitor.

Eu am luat cererea. Am mulțumit și am spus că vreau să răspund. Profesorii s-au luminat iarăși la fețe și m-au ascultat; eu am răspuns bine, eram emoționat (dar „știam carte”); nu am discutat detalii legate de subiecte; erau mulțumiți; a venit, firește, vorba și de viitor: i-am spus că mă interesează fluidele relativiste (și grele: astrofizica, stelele, nebuloase, „supa” de galaxii, modele hidrodinamice în cosmologie; „dacă voi avea timp de asta”). Ei au înțeles bine la ce mă refeream! Profesorul mi-a spus: „Să dea Dumnezeu să ai timp și de asta! Da, și de astea!”

Profesorul și asistenta s-au concentrat asupra problemelor lor; priveau cu atenție câteva coli de hârtie pline „ochi” cu formule și schițe, care se aflau pe birou. Îi admiram. Comunicam în continuare; dar nu prin cuvinte. Peste noi/între noi /s-a așezat/„condensat”/ o „tăcere

minunată”, care „emana” din sufletele noastre: nu ne despărțea, ne unea într-o taciturnă, sinceră, „dimpreună rostire”. Ne-am despărțit, văzându-ne fiecare de treburile sale.

Simțeam cu mândrie că m-am „ținut bine”: trebuia să fiu sincer, să-i spun secretul meu! Și i l-am spus!”

Evenimentele din Ungaria din 1956 sunt întâmpinate cu entuziasm de o celulă studentească condusă de Horia Popescu, cu care Liviu Sofonea avea legături strânse, iar darea în vileag a unei manifestații, programată în Piața Universității, pusă la cale în semn de solidaritate cu Budapesta, cu revoluția anticomunistă, avându-l drept erou pe Imre Nagy, contra încălcării libertăților și contra pătrunderii tancurilor rusești, îl face să părăsească, nu fără peripeții, Bucureștiul: *„După scurt timp a trebuit să fug din București, să încerc să-mi pierd urma în provincie. Am reușit să mă îndepărtez de București, am scăpat de valurile de arestări, represiuni nenumărate, operate de Secu în zilele din timpul și de după lichidarea „contra-revoluției” maghiare/a Forradalom/ zdrobită de trupele sovietice/Krasnaia Armia. În zilele acelea (și adesea ulterior), vedeam și auzeam „cu simțurile minții” unități de mașini blindate și tancuri în mișcările lor: monștrii de metal, cu tanchiști executanți, ce scui-pau foc, se târau cu zgomot lugubru în care „tonul de fond” era scrâșnet de șenile și rafale de mitralieră, multe pătămiri, umiliri, dezamăgiri, spaima; căutări, refugii în Natură, în arte, în științe, resemnări/închideri în sinele zbuciumat, frustrat^{26,27}”.*

²⁶ Intrarea aliaților anglo-francezi în Suez în zilele când noi speram/credeam că este posibilă/necesară venirea unui ajutor decisiv din afară, când – după puterile noastre – luptam, voiam să ne jertfim – a fost un șoc oribil, pe care-l retrăiesc adesea dureros, penibil, mâniaș (n. L.S.).

²⁷ Pacea de după acea furtună – pe care eu o simțeam o târguire încheiată cu „generoasă” colaborare cu „intervenționistii sovietici” a Marilor Puteri din Europa de Vest și S.U.A. – democrații prospere, în care am crezut că vor sprijini cauza acelor „luptători pentru libertate” – a fost – mai ales pentru mine și pentru cei pe care-i socoteam «ai mei» – „monstruoasă”, „infernă”, „neîncaierare”/ „echilibrul pe marginea prăpastiei”, caracteristică a «războiului rece» (n. L.S.)

Scapă la *mustață*²⁸, însă studenții din celula protestatară sunt prinși și arestați, iar Sofonea abandonează matematica și se întoarce la Petroșani, pentru a-și pierde urma: „*Reîntâlnirile mele mnezice cu Victor Vâlcovici se întregesc cu memorarea pățaniilor mele din toamna anului 1956. Locuiam în București într-o cămăruță minusculă/o debara în casa cu un etaj, proprietate particulară a unui ex-colonel topograf, din cartierul Vatra Luminoasă*²⁹, domiciliul unui flotant june, care stătea puțin „acasă”, mai ales în orele de noapte; în restul timpului zilei el trecea, uneori, pe la Universitate, participa la câteva ore de curs și seminar, studia în bibliotecă, seara făcea și ceva figurație la teatre; ocazional aveam și alte munci (în piețe: Obor/„Obour”, cum îmi plăcea să spun/, Hala Traian; descărcam cartofi, lăzi cu struguri ș.a.), prin generozitatea unui tov. Cumsecade, inginer înțelegător, am putut lucra ca muncitor „temporar” într-o hală uzinală, unde căram acumulate și puteam să citesc în voie, deși mediul nu era o farmacie și unele zgomote pătrundeau până la „colțisorul meu”; aveam și o legitimație care, într-o situație dificilă, mi-a fost de mare ajutor.

Trăiam singuratic, așteptând, încrezător, să se întâmple „ceva” în țară, și mai ales în Capitală: o „mișcare a societății” împotriva autorităților comuniste³⁰ - animată de studenți, unii muncitori, militari, intelectuali, țărani și chiar de unii șefi politici „democratizabili”, reorientați, patrioți – mișcare sprijinită din afară de forțele care se „mișcaseră” în „vecini” (R.D.Germania, Ungaria, Polonia, de cele care „lucrau” în Marile Democratii; despre această dorită „mișcare socială” aveam „luări de puls” de la unii colegi (studenți, actori ș.a.), care erau

²⁸ Liviu Alexandru Sofonea, *Homo Volans. Comentarii la o carte scrisă de Horia Salcă*, Editura Sânziana, București, 2020, ISBN 978-606-8747-13-2, nota {A.S.8}, pp. 68-76.

²⁹ Nu fusese naționalizată; acolo locuiau colonelul și sora sa – oameni cumsecade, grav depresivi, soția sa – o doamnă distinsă, blândă și fratele ei, domnul Maxim, un fin intelectual ieșean, juriconsult, anti-comunist convins; el spera că va apuca o vreme în care ne vom întreba cum a fost posibilă plaga asta mondială, de care ne vom aminti doar ca un vis urât/coșmar trăit. Se ascultau în taină radiourile interzise, ce emiteau știri din Lumea Liberă.

³⁰ Mai erau încă numiți de unele persoane „*Frontul celor fără de Neam și Dumnezeu*” – cum auzisem, cu ani în urmă, și în mediul meu familial (n. L.S.).

informați, în contact cu persoane de încredere, energice, pe care eu însă nu le cunoșteam, dar pe care speram să le cunosc în momentele așteptatei acțiuni. De la colegul Horică P. am primit într-o zi de noiembrie vestea că „se va manifesta” – în piață, la Universitate, va fi un protest față de situația din țară – că trebuie să fim acolo toți, orice se va întâmpla cu noi; i-am spus că voi fi acolo; și – pentru a nu le pune în dificultate pe gazde – am plecat de cu seară de acasă și am „dormit”, pe „blat”³¹, în căminul studențesc³² (unde, ziua, luam, adesea³³, masa la cantină); eram foarte agitat, nu am luat contact cu nimeni (de fapt, am moșăit toată noaptea ghemuit într-un colț al unei camere, așteptând ca în ziua următoare să strig și eu „prezent!” în mijlocul celor ce se vor strânge la Universitate); îmi amintesc că în seara aceea în cămin erau și indivizi necunoscuți mie (cred că erau „oalele de noapte”).

Manifestația anti-comunistă³⁴ nu s-a mai ținut; în zori au pătruns în cămin securiștii/„făcătorii de ordine” și au făcut arestări. Auzind zgomotele, pe care le făceau „gorilele” Miliției călare, care se apropia amenințător; eu m-am hotărât să fug din căminul, pe care voiau, cu siguranță, să-l asalteze „luptătorii de clasă”; am reușit să scap, sărind pe o fereastră, care dădea în spatele imobilului etajat și am reușit să ies

³¹ În anii zbuciumatei mele studenții bucureștene, în care am „întemeiat” și „condus” „Sindicatul Înfomețaților” și „Asociația Osul și Pielea” – care reunea câțiva studenți romantici, cu mijloace de existență modeste (precare; ne sprijiniți de autorități: UTC & Company, „reacționari” care duceau o viață super-boemă, erau siliți „să se descurce” cu subzistența, practicând felurite „blat”-uri; (atunci am compus și un Tratat de Blatologie; cu două anexe: Blato-tehnică, Teoria Blat-ului) (n. L.S.).

³² În timpul studenției (1950-1954/55) luam masa la cantină, stăteam într-un „hogeac” mizerabil, într-o pivniță și conduceam „Sindicatul Înfomețaților” și „Asociația Osul și Pielea” – adică mici grupuri de studenți, amici solidari, care dormeau în „pivnița mea” și cu sprijinul unor studenți, studente, cantiniere inimoase serveam masa pe „șest” în acea *mensa*. Responsabilul/șeful/ era inimosul, bătrânelul „satir” care adora fetele, le mângâia „părintește” formele de câte ori putea; îl iubeam, ne proteja, făcea și el ce putea să ne mai dea supliment; îi făcusem un cântec/„imn”.

³³ Și în studenția prelungită/„a doua”/: 1954/55-1956 (n. L.S.).

³⁴ Proiectată-programată de organizatori, pe care eu – studentul/„samuraiul” singuratic, nu-i cunoșteam, dar îi credeam, îi iubeam (n. L.S.).

din zona de maximă primejdie³⁵. Săritura de la mare înălțime pe semi-întuneric era riscantă: lansarea mi-a reușit; căzătura a fost dură, mi s-a zdruncinat tot trupul, dar nu mi s-a rupt/fisurat nici un mădular, toate viscerele mă dureau; dar am reușit să-mi stăpânesc durerea fizică, să mă ridic în picioare și (anevoie) să pășesc; eram obsedat de gândul că trebuie să merg normal să nu „bată nimic la ochi” în înfățișarea mea. Am avut noroc că am aterizat pe o „saltea” din vrejuri de plante (trunchiuri și frunze putregăite de roșii și legume; în apropierea locului „impactului” trupului meu cu solul grădinii mai erau în picioare, amenințători, câțiva pari subțiri, ascuțiți, pe care vara au urcat vișele unor plante hrănitore). Ajuns în stradă, concentrându-mi toate energiile să par „normal” (nepanicat, nevătămat) pentru orice persoană care mă va privi în clipele acelea matinale îngrozitoare, și m-am îndreptat „spre casă”; chiar la intrarea în stradă am dat piept cu o „patrulă”, care pătrunsese în „obiectiv”/cămin/; am fost imediat legitimat de un „gradat”³⁶: aveam la mine buletinul de identitate cu necesara viză de flotant și în el o fițuică/legitimație/ care arăta că eram și muncitor/„ziuaș”/, deci „aveam originea sănătoasă”; amănuntul a fost salutar: controlorul ultra-grăbit, după ce a răsfoit actul de identitate – care-mi „justifica existența” întabulată în această lume, fragment și el rânduie din Cosmos-ul divin – voit, programat, construit de Marele Ceasornicar – nu m-a mai privit chiorâș, cu intactă suspiciune profesionistă; a constatat că nu sunt rezident bucureștean permanent, ci un provincial, dar care are „viza de flotant” pe buletin (a fost, deci, înregistrat/„cartat”/ „la noi”; mai are și un „carnet de muncitor”). A

³⁵ Adesea, când mă gândesc la acele momente de groază, îmi închipui trăirile unor parașutiști angajați în misiuni de desant: *D-day*/Ziua cea mai lungă/ când a început istorica acțiune maximală numită cu numele codat *Operațiunea Overlord*, debarcarea Aliaților anglo-americanilor în „deschiderea celui de-al doilea mare front în Europa de Vest prin care importante unități militare au început lupta împotriva *Wehrmacht*-ului și a aliaților săi din *Axa* (inclusiv România), care dispuneau de forțe militare teribile, dar care, „se vedea cu ochiul liber”, au pierdut Normandia și la scurt timp și războiul ș.a. (n. L.S.)

crezut, „drăgușul de el”, că „tipul ăsta leat cu mine pleacă acum, de dimineață, la muncă, undeva într-un cartier/mahala/ periferic; și... așa a fost că nu m-a mai întrebat de „sănătate”: unde locuim de fapt (cartierul Vatra Luminoasă era totuși apropiat)³⁶, ce făceam la ora aceea „aurorală” în apropierea „periculosului cămin studentesc”. Dacă m-ar fi întrebat, aș fi „încurcat-o”! Plutonierul/strajnicul-șef/, care era ceva mai încolo, era și mai grăbit decât subalternul, trebuia doar să intre, imediat, eficient în acțiune, in medias res! i-a strigat subcomandantului/subordonatului „Hai odată, bă! Dă-l în mă-sa pă ăla! Avem treabă!” Și toată patrula/„pâlcu”/ s-a pus în mișcare – buluc – „mărșăluind spre înainte, să înhațe „suspecții”, „elementele dușmănoase” (studenți turbulenți, nerecunoscători regimului popular, care le-a asigurat condiții minunate de trai și învățătură”; „sclifosiți”, „ademeniți”, rătăciți, care vor să devină intelectuali, „agenți străini, unelte ale unor agenturi, care urmăresc provocarea unor dezordini/destabilizări în Țară, pioni mărunți, dar otrăviți ai reacțiunii internaționale...).

³⁶ Unii dintre militarii, polițaii aceia, vor fi fost și ei cu unele îndoieli în suflet! Dar aveau misiile! Erau militari, care trebuiau să execute ordinele, să-și facă „datoria” față de Patrie: R.P.R. (n. L.S.)!

³⁷ Eram legat sufletește de această rezidență: iubeam gazdele care m-au primit cu „inima deschisă” (depășind, repede, primele suspiciuni la adresa „studentului” străin, ardelean, flotant în „orașul r.p.r.-ist închis” București, ins cu buletin în regulă (cu viza valabilă; fapt esențial care-l îndrituia a fi cetățean în legalitate), „june” care le-a fost recomandat de o cunoștință și pe care trebuia să-l „primească în gazdă” [casa nu era naționalizată; primirea în gazdă a studentului „cu adevărită” „pica bine” și față de Spațiul locativ – puternica instituție orășenească (și ea politizată!), care putea/urmărea să „vâre” pe cineva în casa particulară cu parter-etaj, cu puțini locatari, toți din familia proprietarului]; cartierul era fascinant: țesătoria B, biserica din Mătășari, Stadionul 23 August la care am lucrat și eu în „postul festivalului”, în campania „cetățenească” - propagandistică, animată de „muncile patriotice/voluntar-obligatorii”, piața apropiată, cu o ospătărie (unde am cântat de câteva ori la vioară, într-o „bandă” de simpatici „taraf-ari”); în apropiere era Bariera Vergului: era și biserica (ctitorită de Mareșalul Ion Antonescu; ceea ce eu nu știam pe atunci); pe undeva era și „locuința” conspirativă comunistă, unde a fost ținut sub pază severă răsturnatul conducător după mutația de la 23 August 1944, înainte de a fi trimis la Moscova, și apoi judecat, condamnat de Tribunalul Poporului, executat, agresat și *post mortem* cu „*damnatio memoriae*” – fapte pe care le știam și chiar, spre a le înțelege cât mai bine, le regândeam adesea (n. L.S.).

Am rămas singur; neîndrăznind să privesc spre căminul percheziționat de „oamenii legii”. M-am îndepărtat încet-încet de acel loc al groazei, străduindu-mă să nu abat asupra mea vreo altă năpastă din partea unor alți „însoțitori ai măciucarilor regimului”. Dumnezeu m-a ocrotit! Potera nu m-a prins³⁸.

Am ajuns „teafăr”, îngrozit, acasă la „hogeac”-ul de pe Vatra Luminoasă. Îmi amintesc adesea de indignarea care m-a cuprins auzind la radio (Vocea Americii; Radio Londra) împreună cu gazda mea – timoratul, îmbolnăvitul ex-colonel Nadu Sima – că o armată franco-britanică a intervenit în zona Suezului (spre protejarea domeniilor coloniale istorice ale Imperiului). În zilele acelea – când eu socoteam că se joacă „soarta lumii libere” și se marchează «era post-comunistă»! Atunci, în câteva zile, am auzit mereu unele nume pe care nu le mai auzisem laolaltă: Imre Nagy, cardinalul József Mindszenty, refugiat la Ambasada S.U.A. din capitala Ungariei, generalul Pál Maléter, Zoltán Tildy, Miklós Gimes, József Szilágyi, Ferenc Donáth, Sándor Kopacsi, Ferenc Jánosi, Miklós Vásárhelyi, Géza Losonczy, János Kádár, Ferenc München, Iuri Andropov, belicosul Nikita Hrușcirov, Anthony Eden ș.a., pe care - de atunci - nu le voi mai uita niciodată! Retrăiesc ades, concentrat, coșmarurile „însuflețite” de atacurile tancurilor sovietice, care au pătruns în Budapesta, acțiunile unor rezistenți; manevrele grupurilor de orășeni patrioți comandate de generalul Maléter; trăirile mele și ale unor compatrioți oripilați, neputincioși.

Vremea schimbării regimurilor comuniste n-a venit atunci în acel Anno Domini pe care eu, naivul, îl consideram „an clepsidral”, moment istoric/in Tempus/, în care regimurile mizerabile din țările satelite URSS-ului vor începe să intre într-o criză organică, ireversibilă și, după inerente convulsii și alte stări morbide (febrile; reacții), vor fi într-un timp istoric relativ scurt înlăturate prin demonstrații de stradă, greve, mișcări de masă sprijinite de Marile Forțe Democratice Euro-Atlantice

³⁸ De câte ori mă gândesc la acele zile, mă înfior constatând cât de mult/total poate depinde destinul unui om de un amănunt, de o toană a unui „căprar”, de o „adiere a vânturilor întâmplării”/numită și noroc versus ghinion/ (n. L.S.).

și de alți factori ai opiniei mondiale. Dar n-a fost să fie așa! Pentru că nu putea fi atunci așa!

Eu mi-am căutat, disperat, scârbit, refugiu în studiul științelor exacte, mi-am pierdut nădejdea în eliberarea de opresiunea comunistă; aprig voiam să supraviețuiesc, nu să uit, ci să nu-mi amintesc de cele prin care am trecut. Mi-am zis: „băiete, acum trebuie să-ți faci singur severa lobotomie a creierului, dacă vrei să scapi/supraviețuiești, așa mutilat, din acest iad!”

Căderea in domino a regimurilor comuniste est-europene s-a produs totuși inexorabil; dar abia în 1989!”

În vremuri normale, doctoratul se face în tinerețe, după finalizarea licenței (mai recent și a masteratului), dar vremurile, faptul că nu se număra printre cei care își făcuseră din partid a doua familie, l-a făcut pe Liviu Sofonea să obțină titlul de doctor (primul) abia la vârsta de 42 ani, târziu pentru un universitar! Am ales să mă refer aici la acest capitol al vieții sale, deoarece aici și-ar găsi locul în mod natural.

Charles Slade³⁹ relatează cum și-a luat doctoratul – probabil, cel mai scurt doctorat din istorie – un fenomen al naturii, un român numit Adrian Ocneanu, *full professor* la departamentul de matematică al Penn State University. A fost cândva – spune acesta – în 1983, un tânăr matematician român, care a vizitat University of Warwick pentru o conferință. S-a iscat o discuție aprinsă între acesta, aflat la balcon, și un profesor englez. Studentul pândise îndelung și a atacat după miezul nopții. Părul profesorului părea că fumează la sfârșitul discuției. În paroxismul tranșei matematice, profesorul ar fi spus ceva de genul: „*if you write this all down, I'll give you a PhD*” (dacă așterni asta pe hârtie, îți voi da un doctorat). Soluția problemei, care a provocat disputa, a fost scrisă în mai puțin de 24 ore, dar apoi a fost nevoie de încă două săptămâni pentru a obține efectiv doctoratul/diploma. Birocrație!⁴⁰...

³⁹ B.S. Mathematics, UC Santa Barbara (2000); M.A. Mathematics, Penn State University (2002); J.D. New England School of Law (2005), <https://www.linkedin.com/in/charles-slade-9988b41/>.

⁴⁰ <https://www.quora.com/Who-wrote-their-PhD-thesis-in-the-shortest-amount-of-time>.

Mircea Sofonea, profesor universitar și conducător de doctorat în Franța, de aproape trei decenii, afirmă: „*Îl cunosc pe Adrian din 1973, de la olimpiadele de matematică. Era scripitor. Peste ani ne-am întâlnit la INCREST, unde am fost o scurtă perioadă colegi, la Secția de Matematică. Până în momentul când el „a fugit” în străinătate. Îmi amintesc și acum o ședință a Secției în care actul său „a fost înfierat”*”.

Consultându-mă cu Mircea am confirmarea că situația este absolut verosimilă, pentru vremea respectivă, cu o precizare vizând aspectul capacității: „*din punct de vedere științific, însă, sunt convins că Adrian Ocneanu ar fi putut rezolva o problemă dificilă, rămasă deschisă, într-un timp record*”. Ulterior, Radu Gologan⁴¹, coleg de institut, fost șef al Secției de Matematică de la INCREST (pe vremea Zoiei Ceaușescu), apropiat de Ocneanu, a confirmat povestea sută la sută⁴². În acea perioadă ea a circulat și a fost discutată intens în mediile matematice! La partea de „*educație*” a CV-ului de pe site-ul *Penn*, Ocneanu nu are trecută nici o diplomă de licență, ci doar: „*doctorat*”. Ca zeița Athena, el s-a născut complet format⁴³. De-a lungul timpului, Ocneanu a moșit mulți doctori în matematică, între aceștia – spre cinstea lui, că nu a uitat de unde îi sunt rădăcinile – mai mulți români, dintre numele cunoscute în lumea matematicii de peste Ocean: Christina Drăghicescu, Mihai Caragiu, Liviu Suciu, Viorel Nițică, Daniel Droz, Andrei Török, Ilie Ugarcovici. Cercetând mai atent, am descoperit că Adrian Ocneanu a studiat matematica la Facultatea de Matematică a Universității din București, după ce, ca elev, a obținut, în 1974, la Berlin, medalia de aur la OIM (Olimpiada Internațională de Matematică)⁴⁴. Ar fi început o teză

⁴¹ Radu-Nicolae Gologan (n. 1952) este profesor universitar la Universitatea Politehnica din București din 2000. A absolvit Liceul „Andrei Șaguna” Brașov (1971), Facultatea de Matematică București (1976), este doctor în matematică (1981), a fost cercetător la Institutul de Matematică (fost INCREST) București (1979-2000). Este președinte al Societății de Științe Matematice din România și preparatorul lotului olimpicilor români la matematică.

⁴² Relatare Radu Gologan prin mail, în 3 mai 2020.

⁴³ Idem nota 121.

⁴⁴ *IMO Compendium*, citat de Sergiu Tudor, comentator la chestiunea de la nota 120, *loc. cit.*

de doctorat (cu titlul: *Acțiuni ale grupurilor discrete amenajabile asupra algebrilor von Neumann*), când se afla încă în România, sub conducerea profesorilor Ciprian Foiaș și Șerban-Valentin Strătilă⁴⁵, dar a susținut-o efectiv numai după emigrarea sa, în 1983, la University of Warwick (sursa menționată la nota 3 chiar îl numește pe prof. Alain Connes, francez, medaliat Fields, în 1982).

Un doctorat, care nu a ținut cont de diplomele obținute anterior de candidat, a fost și cel al reputatului fizician și inventator americano-iranian Ali Javan (1926-2015). Acesta s-a născut în Teheran din părinți azeri, originari din Tabriz, tatăl său fiind avocat. A urmat Liceul Alborz, o școală a zoroastrienilor, și s-a înscris la Facultatea de Științe din Teheran. După un an, în 1948, s-a mutat la Columbia University din New York, unde a urmat diferite cursuri de fizică, matematică și muzică, fără să obțină vreo diplomă de licență sau de master⁴⁶. În 1954 a obținut un doctorat sub conducerea Charles Hard Townes (laureat al Premiului Nobel pentru fizică, în 1964, împreună cu Nikolai Basov și Aleksandr Prohorov). Lucrând la Laboratoarele Bell, Javan a conceput principiul de funcționare al primului laser cu gaz (He-Ne)⁴⁷, tehnologie care a revoluționat ulterior chirurgia și a făcut posibile player-ele cu CD și DVD, scanerele de supermarket și imprimantele laser. Laserul pe gaz stă la baza comunicării cu fibră optică, o tehnologie cheie utilizată astăzi în internet și telecomunicații. În decembrie 1960, Javan a făcut primul apel telefonic, folosind transmisia cu fascicul laser. A fost profesor de fizică la Massachusetts Institute of Technology⁴⁸. A făcut parte dintr-o echipă, care a efectuat, în 1963, un experiment de tip Michelson-Morley de mare acuratețe, prin compararea frecvențelor a doi maseri He-Ne, montați pe o

⁴⁵ Inițiatorul studiului algebrilor de operatori în România (nota Radu Gologan).

⁴⁶ Francis E. Wylie, *Ali Javan and his 40 lasers*, în *Smithsonian*, April 1971, Vol. 2, No 1, apud https://en.wikipedia.org/wiki/Ali_Javan.

⁴⁷ Nicolae Ionescu-Pallas, colegul de facultate, prietenul și colaboratorul lui Liviu Sofonea, a făcut parte din echipa care a realizat primul laser românesc de același tip, la numai un an distanță, vezi infra nota...

⁴⁸ Ali Javan, scientist and inventor – obituary, pe <https://www.telegraph.co.uk/obituaries/2016/09/21/ali-javan-scientist-and-inventor--obituary/>.

masă rotativă (două fascicule perpendiculare), obținând o măsurare precisă a vitezei luminii (limita superioară ~30 m/s)⁴⁹.

Mă întorc la Liviu Sofonea. Când ne aflam la Strasbourg, în primăvara anului 2006, după întâlnirea cu epistemologul Hervé Barreau, acasă la acesta, mi-a relatat că la prima conferință, la care a participat la universitatea din capitala Alsaciei, în 1972, a fost privit cu circumspecție de unii dintre organizatori, conferențiarul nefiind doctor, deși lucrarea prezentată a suscitât un viu interes⁵⁰. Drept urmare, l-au invitat în cerc restrâns la o discuție pe marginea lucrării și nu numai; singur în fața a trei sau patru profesori, atacat, descusut și chiar contrazis în legătură cu fiecare cuvânt, fiecare formulă, fiecare afirmație... La capătul a două ore de conflicte, de apărare îndârjită a lui Sofonea, preopinienții s-au oprit, au schimbat priviri între ei și s-au ridicat: „*Hora est!*”⁵¹ *Acesta a fost doctoratul dumneavoastră! Vă felicităm, stimată coleg!*” Sofonea nu avea nevoie de vreo diplomă de doctor sau de vreo confirmare de vreun fel, ei însă avuseseră nevoie să se lămurească cu cine au de-a face.

Cred că este interesant pentru cititori să prezint aici alte două exemple de doctorate rapide, comparabile cumva ca durată cu cel al lui Ocneanu. Unul este cel al lui Grace Ntombizodwa Mugabe, soția dictatorului Robert Mugabe. La nici trei luni de la înscriere a primit titlul de doctor în sociologie la Universitatea din Zimbabwe, în septembrie 2014. Teza ei nu este disponibilă nicăieri. Începând ca secretară a

⁴⁹ T. S. Jaseja, A. Javan, J. Murray, C. H. Townes, *Test of Special Relativity or of the Isotropy of Space by Use of Infrared Masers*, în *Physical Review*, 133, March 2, 1964, pp. 1221-1225.

⁵⁰ În perioada comunistă accesul la doctorat era strict limitat, comuniștii neavând nevoie de specialiști care să umbrească activitatea „savantului de renume mondial”. Locuri la doctorat erau foarte puține și criteriile politice erau prioritare. În aceste condiții, Liviu Sofonea și-a susținut doctoratul doar în 1974, la vârsta de 42 ani, fapt ce poate fi surprinzător pentru occidentali, unde doctoratul se susține la 28-30 ani. Așadar, în 1972 acesta nu era încă doctor, ceea ce ar fi putut intriga pe colegii francezi. De unde nevoia de a-l interoga pentru a-i sonda nivelul de pregătire. Afirmația „*Acesta a fost doctoratul dumneavoastră!*” vine să confirme această ipoteză (nota M.S.).

⁵¹ Anunțul: „*Hora est!*” (lat.), „*Timpul a sosit!*”, punctează sfârșitul intervalului acordat candidatului, în multe universități de ținută, cu vechime. Acestea au ritual, simbol al continuității: ceremonii în cazul unei disertații încununată de succes.

președintelui Mugabe, ea s-a ridicat în partidul de guvernământ, după ce a devenit amanta președintelui, pe când era încă căsătorită. A obținut o diplomă de licență în limba chineză, la Școala de Arte Liberale, Universitatea Renmin din China, dar ulterior a recunoscut totuși că nu știe limba chineză⁵².

De asemenea, doctoratul în chimie obținut de Elena Ceaușescu, cunoscută drept *Codoi* sau *Adi*⁵³ (Liviu Sofonea o numea: *o pațachină cocoțată în fruntea țării*), a avut loc cu schimbarea legislației, fără a avea conducător de doctorat, admitere și stagiul de pregătire. Susținută public, cu ușile închise, în 8 decembrie 1967, în condiții dubioase, la Facultatea de Chimie Industrială, teza a fost scrisă de: Osias Solomon, Silvia Bittman, Radu Bordeianu, de la ICECHIM, iar la partea experimentală lucrat Dan Cornilescu. Comisia de doctorat a fost formată din: C.D. Nenițescu, E. Bratu, I.V. Nicolescu și T. Ionescu (decan), toți au făcut referate pozitive, însă, prudenți, membrii comisiei s-au exprimat în referatele lor la „teza prezentată de...”, și nu la „teza redactată de...”. Asupra valorii științifice a tezei nu au fost dubii, ea a fost publicată sub semnătura „savantei” și tradusă în mai multe limbi, iar polimerizarea izoprenului s-a aplicat industrial la Onești și Petrobrazi⁵⁴.

Liviu Alexandru Sofonea a ajuns să susțină abia în 1974 prima sa teză de doctorat, intitulată „*Contribuții la studiul mecanicii invariantive*”, avândul conducător pe prof. Mircea Drăganu, la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca.

⁵² Thomas Bryant, pe <https://www.quora.com/Who-wrote-their-PhD-thesis-in-the-shortest-amount-of-time>.

⁵³ Semianalfabeta spunea *Codoi* dioxidului de carbon (CO₂), iar pentru că dispoziția „de sus” era să fie numită cu titlul de *academician doctor-inginer*, i se mai zicea și *Adi*.

⁵⁴ Mirela Corlățan, Adevărații negri ai Savantei mondiale, în *Cotidianul*, 27 octombrie 2005, apud <https://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1203517-adevaratii-negri-savantei-mondiale.htm>.